

MIC ESEU ASUPRA MARII MIGRAȚII

Radu Ștefan VERGATTI¹

Rezumat. În acest scurt articol s-a urmărit succint fenomenul mării migrații, desfășurat între secolul IV a. Chr. - sec. XIII p. Chr. A fost o permanentă mișcare a popoarelor către zonele Europei, unde a stăpânit Imperiul Roman. Urmarea mării migrații a fost distrugerea civilizației romane. O altă consecință a constat în formarea popoarelor moderne din Europa. În partea occidentală a continentului în structura noilor popoare moderne un rol important l-au avut popoarele germanice. În partea de est a Europei, popoarele slave au fost fermentul care a contribuit la formarea popoarelor moderne.

Cuvinte-cheie: migrație, antichitate, evul mediu, desfășurare, consecințe

Am dat acest titlu de „mic eseu”, deoarece este imposibil ca într-un simplu articol să discut problematica pusă de fenomenul demografic cunoscut sub numele de „marea migrație”, produs între secolul IV a. Chr. și secolul XIII p. Chr. pe întreg spațiul eurasiatic. În sprijinul acestei afirmații pot arăta că unii dintre cei mai cunoscuți istorici care s-au ocupat în mod special de această temă, cum au fost Ferdinand Lot² și, în ultimul timp, profesorul de la Caen, Lucien Musset³ nu au ajuns la rezultate definitive, fiind obligați să se limiteze la formularea unor ipoteze⁴. I-am amintit pe cei doi mari istorici francezi, căci ambii au remarcat

---

¹ Membru al Academiei Oamenilor de Știință din România.

² Cf. Ferdinand Lot, *Les invasions germaniques, la pénétration mutuelle du monde barbare et du monde romain*, Payot, Paris, 1935, passim; idem, *Les invasions barbares et le peuplement de l'Europe*. Vol. 1 *Introduction à l'intelligence des derniers traités de paix*, vol. 2 *Slaves de l'est, Finno-Ougriens, Turcs et Mongols, États issus de la décomposition des empires du centre et de l'est*, Payot, Paris, 1937, passim;

³ Cf. Lucien Musset, 1. *Les invasions: les vagues germaniques*, Presses universitaires de France, Paris, 1965, passim; idem, 2. *Les invasions: le second assaut contre l'Europe chrétienne*, Presses universitaires de France, Paris, 1965, passim; traduse și în limba română sub titlurile: L. Musset, *Invaziile, 1, Valurile germanice*, Ed. Corint, București, 2002, passim; idem, *Invaziile, 2, Al doilea asalt asupra Europei creștine*, Ed. Corint, București, 2002, passim. O încercare de a trata problema migrațiilor a se vedea și la Victor Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, Romanian Cultural Institute and Museum of Brăila Istros Publishing House, Cluj-Napoca, 2003, passim.

⁴ Se pot da ca exemplu cauzele care au determinat migrațiile: F. Lot a prezentat fenomenul demografic ca pe un joc de bile care s-au mișcat, lovindu-se una de cealaltă, iar L. Musset ca pe o mișcare istorică amplă, încadrată într-o mișcare generală, perpetuă, existentă în istoria omenirii, ca o continuare a celei anterioare, migrația indo-europeană.

complexitatea fenomenului și, ca urmare, și-au recunoscut limitele în posibilitatea de rezolvare exhaustivă a cercetării.

În această situație, voi aduce în fața cititorului elementele pe care le consider a fi fundamentale în declanșarea procesului demografic profund cunoscut sub numele de „marea migrație”. Aici mă voi opri, mai ales, asupra celor petrecute în Europa de sud-est, în spațiul românesc.

În primul rând, trebuie să precizez că numele de „marea migrație” nu este corect, ci numai convențional. Înainte de fenomenul astfel denumit s-a produs un altul, la fel de important. A fost cel din epoca neolitică, plastic numit migrația indo-europenilor. Și el a generat o cercetare – lungă, amplă, neterminată până astăzi. Indo-europenii au migrat din bogatele zone asiatice spre Europa, deși aceasta oferea mai puține resurse de subsistență. Și popoarele implicate în „marea migrație” au mers pe același drum. Dar, probabil, pentru popoarele angrenate în „marea migrație” situația pare să se fi schimbat. În Europa occidentală⁵, în perioada „mării migrații” exista statul roman. Datorită geniului conducătorilor săi, a combaterii sperjurului, corupției⁶, ridicării unor construcții solide în slujba comunității de către arhitecți și ingineri nemuritori ca Vitruvius⁷, creării unei administrații, a unei justiții și a unei armate extrem de eficiente, s-a ajuns la o prosperitate neîntâlnită în altă parte a lumii⁸.

Desigur, realitatea, îmbrăcată de multe ori în legenda care exagera bogăția, a atras popoare sărace, aflate uneori la mare distanță de imperiu. Era mult mai bine și mai ușor să trăiască în marginea unor orașe romane sau în interiorul lor, decât în corturi pe niște câmpuri unde creșteau vite sau cultivau pământ, cu rezultate mediocre.

În același timp, mulți dintre migratori au fost siliți să-și părăsească locurile originare, deoarece au fost atacați și alungați de alții – nou veniți – mai puternici. Aici mă limitez la un singur exemplu. În secolul al IV-lea p. Chr. Goții, aflați în stepele din nordul Mării Negre, au fost dislocați și alungați de huni⁹. De aici

⁵ Prin acest termen se poate înțelege întreaga suprafață a continentului în limitele fixate în zilele noastre (cf. Jean Baptiste Duroselle, *L'idée d'Europe dans l'histoire*, Denoël, Paris, 1965, p. 69; Jacques Le Goff, *Civilizația occidentului medieval*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1971, p. 39-53).

⁶ Un model în acest sens sunt cele patru discursuri ale avocatului Marcus Tulio Cicero, *Catilinarele* (cf. N. I. Barbu, *Aspecte din viața romană în scrisorile lui Cicero*, Ed. Academiei, București, 1959, passim; pentru textul *Catilinarelor* traduse în limba română, v. Marcus Tullius Cicero, *Catilinare*, în idem, *Opere alese*, publ. de Gh. Guțu, vol. 1, Ed. Univers, București, 1973, p. 109).

⁷ Pentru opera marelui arhitect roman Vitruvius, a se vedea Marcus Vitruvius Pollio, *Despre arhitectură*, trad. și publ. de G. M. Cantacuzino și Grigore Ionescu, Editura Academiei, București, 1964; a se consulta și G. M. Cantacuzino, *Introducere la opera lui Vitruviu. Scrisori către Simon*, Ed. Meridiane, București, 1993, passim.

⁸ A se vedea, în acest sens, Th. Mommsen, *Istorie romană*, trad. de Joachim Nicolaus, 4 vol., Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987.

⁹ Cf. Lucien Musset, *Invaziile*, vol. 1, trad. în limba română, ed. cit., p. 121.

Ferdinand Lot a formulat teoria criticabilă că migrația poate fi comparată cu mișcarea unor bile care se lovesc unele de altele¹⁰.

În alte cazuri popoare întregi au fost puse în mișcare de altele, care și-au arogat rolul și locul de conducători. Acestea din urmă au putut să dețină un loc dominant, căpeteniile lor folosind cruzimea excesivă. Aici pot da ca exemplu avarii care i-au dominat de asemenea manieră pe slavi, încât, în epocă, s-a spus că slavul este sclavul avarului¹¹. Un alt exemplu este cel al ungarilor, care i-au adus cu ei pe bașkiri. Aceștia din urmă au fost total subordonați conducătorilor militari ai ungarilor, care i-au folosit drept avangardă, dându-le numele peiorativ de „bozgori”¹².

Alt motiv care a determinat părăsirea locurilor natale, origine, de către popoarele migratoare a fost acela al răspândirii în rândurile lor a unor molime, a unor maladii extrem de puternice. Ele au dus la decimarea unor părți mari ale populației respective, ceea ce a determinat plecarea spre alte meleaguri¹³.

Succesul migratorilor în lupta cu Imperiul Roman a fost și el urmarea mai multor cauze. În primul rând, fierarii făuritori de arme din lumea migratorilor au găsit metode de lucru superioare. Ele au dus la realizarea de săbii, lănci, vârfuri de săgeată, scuturi, căști etc. mai bune ca acelea folosite de armata romană¹⁴.

În al doilea rând trebuie să se țină seama de devalorizarea monedei. Aurul din tezaurile imperiale a scăzut. Ca urmare, în monetăriile imperiale miezul monedei s-a bătut din fier sau din plumb și numai învelișul, subțire, a rămas din aur sau din argint¹⁵. Desigur, această situație a dus la neîncrederea în autoritățile centrale și la provincializarea armatei.

¹⁰ Cf. F. Lot, *op. cit.*, vol. 1, ed.cit., passim.

¹¹ Cf. Lucien Musset, *op. cit.*, vol. 1, trad.în lb. română, ed. cit., p. 173; idem, vol. 2, ed. în lb. franceză, p. 87 și urm.

¹² Cf. V. Ciocîltan, *Wilhelm von Rubrukus Angaben über Rumänen und Baschkiren im Lichte der orientalischen Quellen*, în „Südost-Forschungen”, Bd. 42 (1983), p. 113-122; idem, *Români, unguri și...baskiri*, în „Magazin istoric”, an 29, nr. 7 (1995), p. 289-293.

¹³ La începutul secolului VII apărarea graniței dunărene a Imperiului Bizantin nu s-a mai putut realiza. Cauza a constat în apariția unei molime cumplite care a distrus populația de stratiotai. Atunci au putut pătrunde în sudul Dunării triburi de slavi. Dar și ei au fost parțial loviți de această molimă, încă nedefinită de medici. Atunci au fost decimați și o parte dintre slavi și avari, care s-au îndreptat către alte meleaguri. Slavii au plecat către pământurile viitoarei Iugoslavii, iar avarii către actualul spațiu al Ungariei.

¹⁴ Cf. Radu Manolescu, *Urmările marii migrații a popoarelor pentru Europa Apuseană*, în „Studii și articole de istorie”, IX, 1967, p. 273-291.

¹⁵ Cf. Santo Mazzarino, *Aspetti sociali dell quarto secolo: Ricerche di storia tardo-romana*, L'Erma di Bretshneider, Roma, 1951, passim; C. E. King, *The Role of Gold in the Latter Third Century A.D.*, în „Rivista Italiana di Numismatica”, 95 (1993), p. 439-452; R. Bland, *The Changing Patterns of Hoards of Precious-Metal Coins in the Late Empire*, în „Antiquité Tardive”, 5 (1997), p. 29-55; C. Katsari, *Bimetalism and the Circulation of Gold Coins during the Third and Fourth Centuries AD*, în „Münstersche Beiträge zur antiken Handelsgeschichte”, 22, no. 1, 2003, p. 48-68.

În fine, nu trebuie să se uite barbarizarea imperiului. În fruntea statului, chiar pe tronul imperatorilor, au ajuns să fie oameni proveniți dintre migratori, uneori chiar sclavi eliberați. Imperatorii au trebuit să adapteze legislația la noua situație. O dovadă concludentă este constituția imperatorului Caracalla¹⁶.

În aceste condiții, sigur că migrațiile au avut rezultate bune pentru nou veniți și rele, dezastruoase, pentru Imperiul Roman. În unele cazuri, cum a fost cel al celților care au bântuit Europa în secolele IV a. Chr. - I. a. Chr., după un atac surpriză contra Romei și un succes efemer, a urmat așezarea lor în zone periferice, unde au fost primiți în calitate de coloni. Au încercat, în acele zone, să creeze orașe, măsura civilizației unui popor. Au apărut Singidunum¹⁷, Noviodunum¹⁸ etc., dar au fost și sunt departe de orașele romane.

Poate imediat după ei au urmat triburile germane. În general au fost numite ale goților, nume obișnuit în antichitate¹⁹. În funcție de poziția lor geografică au fost numiți vizigoți și ostrogoți. Au migrat lent, între secolele I a. Chr. și V p. Chr. în Europa Occidentală și în nordul Africii. Ei au avut o contribuție la formarea statelor medievale și a popoarelor moderne din Europa apuseană. Astfel, de la ei a apărut Regatul Longobarzilor, de la longobarzi – numele de Lombardia, de la Regatul Vandalilor – Andaluzia cum se numește până în zilele noastre, Regatul Goților și Alanilor, numit Gotalania, devenit Catalonia etc.

Unele triburi mai mici s-au pierdut în masa populațiilor autohtone. A fost cazul taifalilor, ale căror urme au fost descoperite în jurul orașului Ploiești²⁰, ale goților din stepele aflate în nordul Mării Negre, ale căror vestigii le-au descoperit și dovedit Nicolae spătarul Milescu²¹.

Cel mai prețios vestigiu lăsat de ostrogoți pe teritoriul României este tezaurul descoperit la Pietroasele. Obiectele din aur prezentate și analizate de Al. Odobescu au căpătat numele de „Cloșca cu pui”, fiind cunoscute în toată lumea²².

Hunii, plecați din vestul Chinei, unde erau cunoscuți sub numele de „gun-nu” (oameni răi), au mers în tot veacul al III-lea p. Chr. către Europa. O parte a lor, hunii albi, a rămas în Iran. Grosul trupelor lor, după ce i-au lovit pe ostrogoți, s-a

¹⁶ Cf. Lucien Musset, *Invaziile*, vol. 1, trad. în limba română, ed. cit., p. 230-235.

¹⁷ Cf. David A. Norris, *Belgrade: A Cultural History*, Oxford University Press, 2009, p. 3-4.

¹⁸ Cf. Ion Barnea, *Dinogetia et Noviodunum, deux villes byzantines du Bas-Danube*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes”, an 9, nr. 3 (1971), p. 343-362.

¹⁹ Cf. *Despre originea și țara germanilor*, trad. de Teodor Naum Ed. Științifică, București, 1957, passim; a se vedea și Eugen Cizek, *Tacit*, Ed. Univers, București, 1974, passim.

²⁰ Cf. Gheorghe Diaconu, *Despre taifali în lumina cercetărilor arheologice*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, an 15, nr. 4 (1964), p. 467-483.

²¹ Cf. Radu Ștefan Vergatti, *Nicolae spătarul Milescu. Viața, călătoriile, opera*, Ed. Paideia, București, 1998, p. 249-251.

²² Cf. A. Odobescu, *Le tresor de Petrossa. Historique-description. Étude sur l'orfèvrerie antique*, 3 vol., J. Rotschild Editeur, Paris, 1889, 1896, 1900.

stabilit în Câmpia Panoniei. Cel mai de seamă conducător al lor a fost Atila, al cărui palat din lemn a fost descris de bizantinul Priscus.

Urmele stăpânirii nominale a hunilor asupra pământurilor românești au fost arătate de descoperirea în Oltenia a celui mai mare și frumos cazan hunic²³. În anul 452 p.Chr., după un raid, o invazie de jaf în nordul Italiei, Atila nu a avut curajul să atace Roma. Era un oraș prea mare, prea puternic pentru el. În anul 451 p. Chr. în câmpiile de lângă Troyes, Atila a fost înfrânt de trupele imperiale comandate de generalul Aetius. În anul 453, martie, a fost asasinat în palatul său de o tânără de origine germană cu care tocmai se căsătorise. Prin moartea lui Atila și imperiul hunilor s-a destrămat. S-a împărțit în numeroase mici grupări tribale. Atila a rămas în istorie nu ca un creator, ci ca un distrugător și ca un model de cruzime.

Imediată după huni au venit, tot din zonele asiatice, de undeva din Asia Centrală, avarii. Și ei erau organizați în forma unei uniuni de triburi. În mișcarea lor către Europa, unde au ajuns în secolul al V-lea p.Chr., i-au antrenat și pe slavi. Atât scriitorii bizantini, Eginhardt²⁴, biograful lui Charlemagne, cât și descoperirile arheologice, arată că nici avarii nici slavii nu au fost mai blânzi decât hunii. Au distrus, au ras de pe fața pământului zeci de localități din calea lor. Pentru țara noastră, concludent este exemplul dat de rezultatele săpăturilor arheologice de la Sărata Monteoru²⁵.

Așezările avarilor sunt relativ ușor de descoperit, căci foloseau circumvalațiunea (ringul avar). Ei nu au lăsat o amintire pozitivă sau constructivă pe teritoriul țării noastre. În schimb, slavii, dintre care unii s-au stabilit alături de populația romanizată, au contribuit la formarea poporului român și au dat denumirea unei serii de ape și de locuri. Pot aminti în acest sens Ialomița, Bistrița, Dâmbovița etc.

Însă nu se poate omite și reversul acestei probleme. În momentul înfăptuirii ciudatului și misteriosului proces de slavizare a sud-estului Europei, în special a Peninsulei Balcanice, slavii au rupt masa românilor și a grecilor. Din acea perioadă s-a ajuns la crearea insulelor de populație românească numită a vlahilor, meglenoromânilor, machedoromânilor, istroromânilor, fârșeroșilor etc. A fost o fărâmițare care i-a silit pe români, aflați în faza lor de formare și consolidare, să-și găsească forme de a se apăra, prin fuga în munți și a rezista în fața ofensivei slavilor din sud.

---

²³ Cazanul din bronz, având înălțimea de 541 mm și diametrul 196 mm, datând de la începutul sec. V, probabil înainte de anul 420 p. Chr., când hunii nu se stabiliseră încă în pusta panonică, a fost descoperit în satul Desa Jud. Dolj. Se află astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României, fiind publicat de Ion Nestor, C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Hunnische Kessel au der kleine Wallachei*, în „Germania”, 21 (1937), p. 178-182.

²⁴ Cf. Eginhard, *Viața lui Carol cel Mare*, Ed. Vremea, București, 2001, cap. 13.

²⁵ A se vedea, în special, Ion Nistor, *La necropole slave d'epoque ancienne de Sărata Monteoru*, în „Dacia”, s.n., I (1957), p. 289-296.

O formă de slavizare plină de succes s-a realizat în cazul altui popor turcic, a bulgarilor. Fiind un popor mongoloid, probabil de origine turcică, bulgarii au plecat din țara lor de baștină, din Asia vestică, au ajuns la Dunăre și în jur de 660 au trecut în Dobrogea septentrională. Acolo au poposit puțin timp, construind o circumvalațiune lângă localitatea Niculițel. În anul 679, sub conducerea kaganului Asparuh sau Isperuh, au ajuns și s-au stabilit în nordul Bulgariei de astăzi.

Au reușit să pătrundă pe teritoriul Imperiului Bizantin, care până la ei stăpânea ținutul din sudul Dunării, deoarece trupele de stratotai de acolo fuseseră decimate de o molimă cumplită.

Foarte curând, fenomenul de slavizare s-a manifestat din plin. Bulgarii au fost slavizați. Numai boierii lor au rămas bulgari. În timpul țarului Boris (852-889), în anul 863 patriarhul Constantinopolului, Photios (858-867; 877-886), la insistențele basileului Mihail al III-lea (842-867) bulgarii au fost creștinați. Creștinarea s-a făcut în ritul confesiunii bisericii orientale, iar de atunci Boris a fost rebotezat cu numele Mihail, ca al părintelui său spiritual, basileul Mihail.

Alt populație mongoloidă, dar de origine ugrofină, care a urmat bulgarilor, a fost cea a maghiarilor. În anul 895, un număr de 7 triburi maghiare conduse de Arpád au trecut prin pasurile Munților Carpații Păduroși, au pătruns în Câmpia Panoniei, unde s-au așezat. Datorită lui Constantin Porfirogenetul ei sunt mai bine cunoscute. Nu au adus nimic bun Europei. Au fost totdeauna destructivi. Au fost priviți în cronicile medievale ca o catastrofă cosmică. Este suficient ca cineva să-l citească pe Liutprand de Cremona sau *Annales Sanganllenses Majores*. În atacurile lor prădalnice au acționat totdeauna ca o masă care se prăvălea asupra inamicului. Nu s-au pomenit numele șefilor lor. Însă nu știau să lupte împotriva cetăților și castelelor. Nu învățaseseră să atace fortificațiile în goana calului prin stepe. A fost un noroc pentru ei că în anul 924 au cucerit Piacenza. Au surprins populația în timpul unei sărbători religioase. În acest mod au putut obține victoria. În anul 955, în localitatea Lechfeld, maghiarii comandați de Bulcsu²⁶ au fost spulberați de cavalerii germani conduși de împăratul Otton I (936-973). Ca urmare a dorinței de a stabili pacea cu Imperiul Roman de națiune germană și a venirii cavalerilor germani din Bavaria, conducătorul maghiarilor, Geza în anul 972 a fost creștinat prin botez de episcopul misionar Bruno din Sankt Gallen.

Însemnat este că în prima ei fază, religia creștină a fost preluată de vârful societății maghiare de la episcopul misionar Hierotheos din Bizanț și de la conducătorul transilvănean Gyula. Însăși fiica lui Gyula, Șarolta, a fost botezată în ritul confesiunii ortodoxe a religiei creștine de acel episcop itinerant Hierotheos. Șarolta era soția lui Geza și mamă a viitorului rege al ungarilor Vájk, numit după creștinare Ștefan. Abia la sfârșitul secolului al X-lea și începutul secolului al

---

²⁶ Pentru acest șef al maghiarilor, poate singurul mai bine cunoscut din timpul acțiunilor prădalnice, destructive, din secolul al X-lea, întreprinse de el și de oamenii lui în Europa occidentală, v. L. Musset, *op.cit.*, vol. 2, ed. în lb. franceză, p. 270.

XI-lea, în preajma mării schisme creștine (1054), maghiarii au trecut la însușirea deplină a confesiunii catolice, care le-a folosit drept mantie ideologică pentru expansiunea lor către Transilvania²⁷.

Din acel moment, maghiarii au început să piardă în mare măsură caracterul de popor migrator, devenind mai oarecum mai sedentari, așa cum i-a descris în 1147 Otto de Freising, aflat în trecere prin ținuturile lor, alături de cruciați²⁸.

O invazie cumplită a cunoscut Europa occidentală din partea arabilor. Acest neam semitic venit din Peninsula Arabică s-a pus în mișcare la mijlocul secolului al VII-lea p. Chr. Din doctrina lor religioasă nu am suficiente elemente pentru a motiva ce i-a determinat pe arabi să atace Europa occidentală. După ce au reușit să cucerească divizata Africă de nord, în anul 711 el Tariq a trecut în Peninsula Iberică și a cucerit-o. În anul 732 prin discutabila luptă de la Poitiers²⁹, li s-a oprit, în mod relativ, înaintarea în Europa occidentală. Abia în urma luptei de la Roncevaux (15 august 778)³⁰ arabii au fost definitiv blocați în sudul Pirineilor. Se poate considera că de atunci a început Reconquista. În consecință, arabii și-au pierdut caracterul de migratori.

Alt popor care s-a remarcat ca migrator a fost cel al germanicilor din nord, cunoscut sub numele de vikingi. Ei s-au desprins de restul lumii germane și s-au individualizat în secolul VIII p. Chr. În același secol au început să se extindă. Atunci suedezii au fost interesați în colonizarea țărmurilor de est ale Mării Baltice, iar norvegienii au dorit să ocupe Scoția și Galia (786-797); pe coasta vandeeană, câțiva ani mai târziu, danezii încep ostilitățile cu francii în Schleswig, căci aceștia veniseră să cucerească Saxa. Suedezii, pătrunzând adânc în Rusia, au ajuns la hotarul Imperiului Bizantin. Către anul 930 s-a stabilit un hotar între cele două puteri, iar Kievul a fost dominat de familia lui Rurik.

Norvegienii au fost interesați mai ales de jaf. Au fondat colonii mici, de 3-4 oameni, o familie pereche. Cu coloniile lor au ajuns până în zona Gibraltarului.

Danezii, la rândul lor, au avut o migrație mai organizată. Năvălirile lor au avut un caracter mai mult politic. Ei au mers pe calea comercianților frizoni. Au urmat fluviile, atât cât le-au permis bărcile.

²⁷ Cf. Richard Pražák, *The Legends of King Stephen*, în „Hungarian Studies”, 1/2 (1985), Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 163-177, apici p. 163; László Veszprémy, *Hungary's Conversion to Christianity: The Establishment of Hungarian Statehood and its Consequences to the Thirteenth Century*, în „Hungarian Studies Review”, vol. XXVIII, Nos. 1-2 (2001), p. 73-92; Pál Engel, *The Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary, 895-1526*, I. B. Tauris, London-New York, 2005, p. 27 (tradusă și în limba română, Engel Pál, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale, 895-1526*, ed. II, îngrijită de Adrian Andrei Rusu și Ioan Drăgan, trad.de Aurora Moga, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011).

²⁸ Cf. Ottonis episcopi Frisingensis, *Chronica sive Historia de duabus civitatibus*, Herausgegeben von Adolf Hofmeister, în *Monumenta Germaniae Historica - Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, Hahn, Hanover, 1912, p. 369.

²⁹ Cf. L. Musset, *op. cit.*, vol. 2, ed. în lb. Franceză, p. 274.

³⁰ *Ibidem*.

Varegii suedezi au fost interesați mai ales de bani. I-au obținut prin comerț sau prin jaf. Ei au explorat toată Rusia europeană. Au avut vocație pentru a crea colonii militare în Rusia.

În Europa occidentală, vikingii s-au dedat la chinuri cumplite împotriva populației. Aplicau, în special, pedeapsa vulturului sângelui. În anul 867 au aplicat acest supliciu regelui Ella al Northumbriei din Anglia³¹.

Doar trei regi au reușit să-i oprească pe vikingi – Charlemagne, Charles le Chauve și Alfred cel Mare³².

Din secolul al IX-lea p. Chr. vikingii și varegii au încetat acțiunile lor de jaf. Occidentalii au procedat înțelept. Au cumpărat serviciile șefilor varegi și astfel i-au liniștit, căci le-au dat ceea ce doreau: bani. La rândul lor, varegii au fost asimilați de ruși și slavizați. Astfel și-au pierdut caracterul de pătură dominantă din punct de vedere social-politic.

În secolul al IX-lea au început să migreze spre sud-estul Europei neamurile turcice ale uzilor, cumaniilor și pecenegilor.

Uzii, puțin numeroși, s-au afirmat prin cruzimea lor. Ei și-au format o bază în nordul Dobrogei. Acolo a rămas amintirea lor datorită lacului, care de la ei avea denumirea de Uzolimna³³.

La rândul lor, pecenegii s-au așezat în Dobrogea, în Muntenia și în Bulgaria de nord. După cronicarii bizantinii Zonaras, Mihail Pselos și Ana Comnena³⁴, în secolul X șefii lor, Tatos, Sesthlay și Satzas ar fi ocupat mai multe orașe, între care și legendara Vicina, probabil Isaccea de astăzi. În lupta de la Lebunion, la 29 aprilie 1091, basileul Alexis I Comnenul (1 august 1081 – 15 august 1118) i-a distrus pe pecenegi. Resturile acestui popor au fost asimilate de populația băștinașă.

La rândul lor, cumani, înrudiți cu uzii și pecenegii, au venit și s-au așezat pe teritoriul Moldovei de sud, în Muntenia de nord și în Oltenia³⁵. În oarecare măsură au venit și s-au stabilit și în Transilvania. Au ajuns acolo deoarece frumoasa regină Elisabeta, soția regelui Ștefan V (1270-1272) era cumană³⁶.

³¹ Nu se știe precis când a domnit, este personajul principal din Saga fiului lui Ragnar.

³² Cf. L. Musset, *op. cit.*, vol. 2, ed. în lb. franceză, p. 119.

³³ Acest lac cu numele de Uzolimna este amintit de Ana Comnena în *Alexiada* (cf. *Fontes Historiae Daco-Romanae / Izvoarele istoriei României*, vol. III, *Scriitori bizantini* (sec. XI-XIV), publ. de Al. Elian, N. Ș. Tanașoca, Ed. Academiei, București, 1975, p. 105, 107). Pentru discutarea identificării lacului Uzolimna, v. Petre Diaconu, *Les Petchénègues au Bas-Danube*, Ed. Academiei, București, 1970, p. 66-69, 121-129.

³⁴ Cf. *Fontes*, vol. III, ed. cit., p. 89.

³⁵ Ion Donat, Ion Conea, *Contribution à l'étude de la toponymie péchéneque-comane de la Plaine Roumaine du Bas-Danube*, în *Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VI-e Congrès International de sciences onomastiques à Munich*, București, 1958, p. 139-169.

³⁶ Cf. Pál Engel, *op. cit.*, p. 109 și urm.; Augustin Bunea, *Încercare de istoria românilor până la 1382*, Socec&Co., București, 1912, p. 140.

Ei au trecut la creștinism, confesiunea catolică, la finele secolului al XII-lea, la o dată neprecizată. Pentru ei papalitatea a creat și o episcopie a Cumaniei, al cărei lor nu a fost identificat³⁷. Cumanii, din punct de vedere politic, s-au împărțit în mai multe zone numite Cumania Albă și în Cumania Neagră.

În anul 1223, la 31 mai, cumanii au făcut greșeala să se alăture rușilor în lupta contra tătarilor. Acolo, pe râul Kalka, tătarii comandați de ilustrul Subudai-Bogatur au obținut o victorie zdrobitoare. Nu au uitat participarea cumanilor la alianța cu rușii. I-au urmărit pentru a-i pedepsi. Au reușit. Treptat, cumanii au fost asimilați în masa românilor, lăsând puține și discutabile urme în onomastică, topică și în hidrografie.

În fine, ultimul popor care încheie marea migrație este cel al mongolilor. Veniți de pe platourile înalte ale Mongoliei i-au subordonat pe tătari. În felul acesta s-a format o masă a celor două neamuri, care au migrat rapid către Europa. Mongolii au beneficiat, la finele secolului al XI-lea de a avea în fruntea lor un comandant excepțional – Temugin. A fost și este cunoscut sub numele de Gîngis-han. El a pornit în fruntea hoardelor sale la cucerirea Asiei și a Europei orientale pentru a-și forma un imperiu imens. A folosit ca instrumente politice secretul, transmiterea rapidă și precisă a informațiilor, tirania și cruzimea extremă.

Între anii 1205-1211 a cucerit China. Acolo a învățat să lupte contra orașelor și să folosească praful de pușcă. A cucerit nordul Indiei și apoi a mers mai departe, pe drumul mătăsi, cucerind Iranul. A intrat în stepele rusești din nordul Mării Negre, pe care le-a supus în urma luptei de pe râul Kalka. A umplut calea trupelor sale, comandate de Subudai Bogatur, cu piramide formate din capetele celor uciși.

În 1237 a cucerit marele oraș Kiev, „mama Rusiei”, cu armate comandate de nepotul lui Gîngis-han, de Batu-han și de Subudai-Bogatur. Au continuat drumul către Europa centrală. Au pătruns în țările române. Cronicarul persan Reshid-od-Din³⁸ și cronicarul francez Philippe Mouskée³⁹ au arătat că trupele unei coloane a armatei mongole, comandată de hanul Kadan a fost biruită undeva, pe teritoriul viitoarei Țări Românești. În același timp, regele Ungariei, Bela IV (1235-1270), a fost înfrânt pe râul Sajó⁴⁰.

Europa occidentală a fost înfricoșată de o eventuală înaintare a mongolilor. Rutebeuf a redat spaima parizienilor. Ea a condus la pregătirea unei armate de cavaleri care a staționat în Boemia în așteptarea mongolilor. Printr-un noroc extrarodinar nu s-a ajuns la nicio luptă. A murit marele han Ogotei. În consecință,

³⁷ Cf. Pál Engel, *op.cit.*, p. 109 și urm.; Ioan Ferentz, *Cumanii și episcopia lor*. Tipografia Seminarului Greco-Catolic, Blaj, 1931, p. 10-11 și *passim*.

³⁸ Cf. Aurel Decei, *Relații româno-orientale*, Ed. Academiei, București, 1978, p. 205.

³⁹ Cf. Radu Ștefan Ciobanu (Vergatti), *Știri despre români la Philippe Mouskées, cronicar orășean francez din secolul al XIII-lea*, în „Muzeul Național”, III/1976, p. 246-256.

⁴⁰ Cf. Pál Engel, *op.cit.*, p. 50.

Batu-han a fost obligat să participe la kuriltai (decembrie 1241) pentru a fi ales el ca mare han. Așa că mongolii s-au retras din Europa de sud-est.

Mongolii au dispărut ca popor-conducător dominant în anul 1358. Atunci, atât izvoarele occidentale, cât și cele arabe menționează dispariția ultimului mongol, adică al ultimului reprezentant al neamului care a condus acest val al ultimei migrații asiatice din Evul Mediu. De atunci înainte au rămas tătarii moștenitori ai imperiului creat de Gingis-han. În ziua de 8 septembrie 1380, lângă localitatea Kulikovo, pe malul râului Don, cneazul Moscovei Dmitri Ivanovici i-a înfrânt categoric pe tătari. Din acel moment, nu au mai reprezentat un pericol pentru Europa sau pentru Rusia. S-au împărțit în mai multe unități politice cu caracter tribal: Hoarda de Aur, Hoarda Albă, Hoarda Albastră etc. Nici una dintre aceste unități politice nu a mai avut valoare pe plan eurasiatic. Se poate spune că ele au încheiat fenomenul demografic numit marea migrație. Pot conchide afirmând că marea migrație, determinată de cauze complexe, a avut urmări destructive pentru lumea europeană. A dus la determinarea prăbușirii celui mai mare, mai bine organizat și mai prosper stat al lumii antice – Imperiul Roman. Ridicarea, pe ruinele statului roman, a regatelor barbare s-a realizat cu dificultate. Noile creații ale regatelor apărute în Europa au folosit din plin ceea ce realizaseră romanii. În oarecare măsură această moștenire a fost îmbogățită de biserica creștină. Am folosit aici termenul „în oarecare măsură”, deoarece biserica creștină a avut la bază filosofia iudaică, aflată în secolul I p. Chr. pe o treaptă inferioară filosofiei grecești a lui Platon și, ulterior, a celei a școlii alexandrine, reprezentantă în special de Plotin. Poate un element pozitiv în dinamica istorică a fost constituit de marea migrație în procesul de formare a noilor popoare europene. Dacă în Europa occidentală elementul nou în crearea popoarelor moderne a fost reprezentat de neamurile germanice, în Europa răsăriteană și de sud-est slavii au reprezentat baza care a dus la apariția unora dintre popoarele moderne. Chiar în cazul românilor, insulă a latinității orientale, slavii au avut un rol însemnat pentru formarea poporului actual. Nu trebuie uitat, însă și un fapt puțin discutat: o mare parte a migrației s-a produs pe cale pașnică, prin pătrunderea neamurilor migratoare în Imperiul Roman, unde nou-veniții erau folosiți ca mână de lucru. Și aceștia, aflați în interior, au fost la fel de destructivi ca luptătorii veniți din exterior, căci și ei au contribuit la barbarizarea și demolarea Imperiului Roman.

BIBLIOGRAFIE

- Ferdinand Lot, *Les invasions germaniques, la pénétration mutuelle du monde barbare et du monde romain*, Payot, Paris, 1935.
- Aurel Decei, *Relații româno-orientale*, Ed. Academiei, București, 1978.
- Ferdinand Lot, *Les invasions barbares et le peuplement de l'Europe*. Vol. 1 *Introduction à l'intelligence des derniers traités de paix*, vol. 2 *Slaves de l'est, Finno-Ougriens, Turcs et*

Mongols, États issus de la décomposition des empires du centre et de l'est, Payot, Paris, 1937.

Jean Baptiste Duroselle, *L'idée d'Europe dans l'histoire*, Denoël, Paris, 1965.

Jacques Le Goff, *Civilizația occidentului medieval*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1971.

N. I. Barbu, *Aspecte din viața romană în scrisorile lui Cicero*, Ed. Academiei, București, 1959.

Marcus Vitruvius Pollio, *Despre arhitectură*, translated and published by G. M. Cantacuzino and Grigore Ionescu, Editura Academiei, București, 1964.

G. M. Cantacuzino, *Introducere la opera lui Vitruviu. Scrisori către Simon*, Ed. Meridiane, București, 1993.

Radu Ștefan Vergatti, *Nicolae spătarul Milescu. Viața, călătoriile, opera*, Ed. Paideia, București, 1998.